

volstaan
de ver-
noemen,
de heeft
en mag
rdragen,
ht, maar
en.
zeer ern-
n slechts
t vooruit
en, mis-
et altoos
n, waarin
voorval-
tvoering
is het
Synode
en besla-
voeren kan
heeft. En
loopt der
os voort-
t, brengt
te langen
en nood-
eigenlijk
en Syno-
tsvervan-
seling ge-
de Depu-
kunnen
d, als dit
el wordt,
ere groot-
was inge-
Synode,
de Engel-
rid. Depu-
les, beslis-
Synode
uig anders
stie beze-
en dit zoo
ig zoo, en
nissie, en
nienpoten-
epen, dat
te grond-
kerkrecht
een op het
den eigen-
op non-
de reeder
elburg ge-
nen succes
nd de on-
een pleni-
urscollege
taat heeft
n, en het
en.
reg. moet
voeren is,
de blijven,
ing moet
nen. Doch
a nens te
arvoor te
overschrij-
van hun
an wat te
regel moet
groter is,
t invloed-
angen tijd
lke aan-
een eigen
at het alles
ken in de
is, dat de
m Koning
e talenten
i de kerk
g zou het
en patient
eling dom
overletten.
de dingen
Ze vormt
in eer ze
an een on-
mig gezag
n, dat het
missie van
t, om dit
schap mag
eriodie die
kan.
en lokaal,
dering der
beheerscht
en van
geloovigen
eel anders
en verga-
vergeder-
anders dan
aderingen
einkomen,
weer heel
ademische
er Synode-
s moet de
in casu de
der geloov-

vigen in elke denkbare ruimte gehouden worden. In een meetinglokaal, in een concertzaal, in de etraal van een hotel, in een stal, in een schuur, in een groot schip, in een school, in een kazerne, in een sociëteit, en als het moet, zonder alle gebouwen, in een tent, of ook in de open lucht, zoals plaats greep tijdens de „haghepreken“.

Dan schikt en plooit de vergadering zich naar de localiteit of de beschikbare ruimte, of de zon, of den wind. Maar gaat ge zelf bouwen, om voortdurend de vrije en regelde beschikking over een eigen lokaal te bezitten, dan natuurlijk moet de localiteit zich naar den aard der vergadering schikken, en wordt aan den architect de dubbele eisch gesteld: 1°. om constructief aan alle eischen van de te houden vergaderingen te voldoen; en 2°. om aesthetisch de idee der vergadering en haar doeleinde in den bouwstijl te vertolken.

Nu kan in het algemeen gezegd, dat de vergadering der geloovigen saamkomt om te bidden, om te zingen, om het woord te doen uitgaan, om de beide sacramenten te bedienen en de almoezen uit te reiken. Nader worden in deze vergadering ook de huwelijken ingezegend, ambtsdragers bevestigd, openbare belijdenissen gedaan, afkondigingen bekend gemaakt. En voorts een enkel maal een vergadering gehouden, die een huishoudelijk karakter draagt om de institutionele belangen der gemeente te beschermen.

Doch dat is dan ook al.

Immers dat men de vergaderplaats der geloovigen ook voor andere doeleinden bestigt is een bijkomstige omstandigheid, die niet den bouw kan beheerschen. Want wel is er niets op tegen, dat de beschikbare localiteit op dagen en uren, dat de vergadering der geloovigen niet saamkomt, op andere wijze gebruikt worde, b. v. om er tijdelijk school in te houden, om er allerlei soort godsdienstige vereenigingen, ook zangvereenigingen, jongelingsvereenigingen enz. in te doen saamkomen, en is de kerk volkomen vrij om de baten die hieruit kunnen voortkomen, onder haar middelen op te nemen. Maar dit alles mag slechts in zoover invloed op den bouw hebben, dat men als het hoofddoel tweemaal wijze van constructie toelaat, die wijze van constructie mag kiezen, die ook voor die nevensdoelen het meest geschikt is.

Keeren we nu tot het algemeene doel terug, dan is het natuurlijk een eerste vereischte, dat de geloovigen die er vergaderen moeten, er behoorlijk plaats kunnen vinden. Dit verschilt naar het cijfer. Er zijn plaatsen waar men met op honderd te rekenen, reeds plaatsen overhoudt, en andere waar men met voor twee duizend te bouwen, soms nog plaatsen te kort komt. En daar nu in groote gebouwen de eisch der „vergadering“ meer tot zijn recht komt, ligt het in den aard der zaak, dat niet de kleine, maar de groote kerk hier het type aangeeft. In de kerk van minder omvang wordt dit type dan verkleind.

Juist hier echter stuit men op de moeielijkheid van het kerspelstelsel.

Moeten in het gebouw twee duizend personen vergaderen kunnen, dan gaat het nog even, maar gaat het cijfer ver over die schreef, dan wordt het onmogelijk om allen saam in één vergadering te laten opkomen. Want wel heeft men in Londen vergaderplaatsen geopend waar tien en meer duizend personen kunnen saamkomen, maar dan houdt het op een vergadering te wezen, dan wordt het de saamkomst van een groote massa op een meeting, enkel om te hooren. Zelfs in Spurgeons Tabernakel was het denkbeeld van een vergadering der gemeente geheel teloor gegaan, en ontving men geheel den indruk van een kolossaal schouwburggebouw.

Vergaderen is heel iets anders dan in massa saamkomen. Vergaderen is het saamkomen van alle leden tot een geheel tot uitdrukking brengen, en den indruk verwezenlijken dat men als leden van één lichaam zich tot elkander bekend heeft.

De idee en de menscheijke beperktheid nu geraken hier in onverzoeijlijke strijd. Naar de idee moesten b. v. te Amsterdam alle geloovigen telkens in één vergadering opkomen, maar naar menscheijke beperktheid is dit ondoenlijk. Het gebouw zou veel te kolossaal moeten zijn, en de menscheijke stem zou te kort schieten in kracht om den geheelen omtrek van dat gebouw te bereiken.

Door den nood gedrongen heeft men daarom splitsing ingevoerd, en de één vergadering verdeeld over meerdere gebouwen.

Had men dit alles nu opnieuw in te richten, zou zou men alle deze gebouwen naar een vast stelsel even groot kunnen nemen, en zoo een gelijke verdeling maken. Maar nu de aanwas der gemeente geleidelijk plaats greep, zijn er af en toe gebouwen verreesen, heeft men zich moeten schikken naar den grond die te verkrijgen was, en heeft op die manier zeker aantal tamelijk ongelijke gebouwen verkregen. Te Amsterdam een Oude kerk op de Bloemgracht die met 5 à 600 personen overvol is, en een Keizersgrachtkerk die desnoeds een kleine 2000 personen kan herbergen.

Toch zit daarin nog de eigenlijke moeielijkheid niet. De hoofdmoeielijkheid schuilt in de sterke ongelijkheid der bijeenkomst. Men is niet ingedeeld in vaste groepen die altoos in hetzelfde gebouw plaats nemen, maar men trekt uit alle deelen van de stad op en neer, nu eens in het één gebouw en dan weer in het andere opkomende.

Hiervoor nu ontstaat een onevenredigheid tusschen gebouw en opkomst. De één maal zitten in een gebouw dat twee duizend personen bevatten kan, niet meer dan een honderd neder, en een ander maal is een klein gebouw, gelijk men zegt, tot in de lancbalken volgestuwd.

Ook met het oog op den bouw ware het daarom te wenschen, dat deze onevenredigheid geminderd kon worden. Geen architect

kan zoo tooveren, dat hij hetzelfde gebouw pasklaar maakt op zoo uiteenlopende gehoor, en men kan daarom niet anders doen, dan het type nemen naar wat voor een vol gehoor is te houden, en zulk een gehoor moet o. i. niet boven de vijftienhonderd personen worden gerekend.

Voorts gelden hierbij de algemeene regels, die gelden voor elke vergaderplaats, en die wel niet specifiek kerkelijk zijn, maar nochtans ook bij den kerkbouw niet mogen veronachtzaamd worden.

Alzoo is er in de eerste plaats te zorgen voor goede ingangen en uitgangen. Een gebouw dat voor de bijeenkomst van eenige honderden personen dienst moet doen, behoort in enkele minuten, zonder veel gedrang, ontruimd te kunnen worden, met het oog op mogelijke paniek of gevaar. Iets waarbij, zoo men trappen bezigt, zeer te letten is op de gesteldheid dier trappen, daar men weet hoe dikwijls juist die trappen oorzaak van onheil zijn geworden.

Ten tweede moet er gezorgd worden voor behoorlijke luchtverversing. Het is wiskundig vast te stellen, hoeveel kubieke meter ruimte voor een vergadering van circa vijftienhonderd personen beschikbaar moet zijn, en hoeveel bedorven lucht moet kunnen worden uitgelaten, om weer verse lucht binnen te doen komen.

In de derde plaats moet worden toegezien, dat er genoegzaam licht zij, en dat toch het te schelle licht niet hindere. Geleurd glas is daarom steeds aan te raden en het blankwitte der muren te ontraden. Blankwitte kalk kaatst het licht te sterk af. Tevens moet hierbij gerekend op de verschillende luchten. Als het buiten somber is, moet men alle beschikbare licht kunnen inlaten. Als de hemel klaren gloed geeft, moet het te schelle licht kunnen getemperd worden. Ook moet gerekend op avondvergaderingen, en dan gezorgd voor een voor de oog en zoo min mogelijk schadelijk kunstlicht, en voor het aanbrengen van dat kunstlicht hoog genoeg, om te maken dat het zijn licht geeft, zonder zijn gloed naar beneden te zenden.

En eindelijk is evenzoo te zorgen voor een goede temperatuur. Het mag in den zomer niet te warm, in de wintermaanden niet te koud zijn. Gebouwen als de Nieuwekerk op den Dam hebben reeds talloze sterfgevallen op hun rekening. De koude daar soms bij felle vorst in den winter geleden, ging derwijls tegen de eerste hygienische eischen in, dat meer dan één er een ongesteldheid opdeed, die hem ten grave sleepte.

Afdekking van zonnegloed met goede ventilatie in den zomer, en doelmatige verwarming in den winter, moet daarom, althans in onze eeuw, als onafwijsbare eisch worden gesteld, en die verwarming moet worden aangebracht niet door het vroegere stovensysteem, noch door ellen kachelpijp, die men, in strijd met allen goeden smaak, dwars door het gebouw leidt, maar op een gelijkmatige wijze, die het gebouw evenredig verwarmt.

En al is het nu, dat men niet altoos er in slaagt, om alle deze eischen te bevredigen, het is toch goed en noodzakelijk dat men beginne met zich alle deze eischen heider voor den geest te plaatsen, en dan naga in hoeverre men er aan kan voldoen.

Voor het type spreekt alleen de idee, voor de practijk spreken ook de beschikbare middelen mede.

Schoon getuigenis.

Een arts, Dr. Groneman heeft in de *Locomotief* een uiterst waardeerend artikel over Dr. Scheurers arbeid te Djocja geschreven, waarop we later terugkomen.

Thans zij er alleen op gewezen, hoe dat schrijven van Dr. Groneman aan den Javaanschen Regent van Demak een schrijven ontlokt heeft, dat juist wijl het van een inlandsch vorst komt, der vermelding waard is.

Dat schrijven luidt aldus:

DEMAK, 23 Januari 1898.

Geachte Heer Groneman!

Ik las met zeer veel genoeien en instemming het door u in de *Locomotief* geschreven hoofdartikel over de inrichting en den arbeid van den zendeling-dokter Scheurer.

Toen ik tijdens mijn verblijf te Djocja verleden maand van den controleur v. d. Breggen vernam, dat daar ter plaatse die inrichting bestond, aarzelde ik geen oogenblik aan z. E. d. te vragen zoo goed te willen zijn mij daaraan te brengen en in de gelegenheid te stellen met den dokter kennis te maken.

Aan mijn verzoek werd voldaan tot mijn groot genoeien. Alles heb ik bezielicht met de grootste belangstelling: want het is altijd mijn ideaal geweest om mijne landgenooten op die wijze te zien helpen.

Steeds toch heb ik beweerd dat de inlanders in 't algemeen geen afkeer hebben van Europeesche medicijnen, doch wel dat zij niet ingenuomen zijn met de wijze waarop de medicijnen toegediend of verspreid worden. Een goede humane behandeling is voor hen alles. En nu heeft, hetgeen ik gezien heb, mijne bewering bevestigd. Ik was derhalve voornemens om er een artikelje, geïllustreerd met fotografien, in de *Eigen Haard* over te schrijven, en ik was er nog niet toe klaar, toen ik met genoeien uw hoofdartikel las. Dit is mij hoogst welkom, want de daarin voorkomende gegevens zijn duidelijk. Ik zal dus al wat u beschreven heeft, in mijn artikelje aanhalen. U heeft alsoo mijn taak verlicht. Kan ik verlof bekomen, dan kan ik eerst naar Modjowarno en Malang gaan om te zien hoe 't daar gaat met de kliniek. Daar heb ik er ook veel van gehoord. Mijne landgenooten sterven te vroeg of worden ongelukkig dikwijls ten gevolge van ongesteldheden of ongemakken, welke voor hen, die zich op behoorlijke wijze kunnen laten medicineren, anders niet zulke noodlottige gevolgen kunnen hebben. Dat heeft mij steeds gehinderd.

Bovendien gesneekunde op bovenvermelde wijze toegepast, zal de eenige weg openen om het vertrouwen der bevolking te winnen. En

dat vertrouwen hebben de overheerschers noodig, willen ze iets goeds in den waren zin des woords tot stand brengen. En nu geachte dokter, ontvang van mijn vrouw en kinderen de beste groeten, waarbij de mijnen gevoegd worden.

Uw diensw. dr.,
(was get.) HODI NINGRAT.

Ook in *Eigen Haard* is alzo eerlang een stuk van dezen inlandschen vorst over Dr. Scheurers arbeid te verwachten.

Demak is een regentschap in de residentie Semarang. Het bevat de districten Singa Kidol, Wedong, Demak, Mangar en Sambong, en telt ruim 250.000 zielen.

Demak zelf, de stad waar deze Regent woont, is bekend, als de oudste zetel van het Mahomedanisme. Het is hier dat de oudste Moskee van heel Java.

De Regent is derhalve een alleszins invloedrijk persoon.

Recensien.

Het is ons niet wel mogelijk, en ligt ook niet op den weg van ons blad, alle populaire geschriften die onder ons uitkomen, te bespreken.

We doen dit waar het pas geeft, en zagen met ingenomenheid, dat het schoone werk van Ds. KOK over de *Spreeken*, dat we indertijd meenden te mogen aanbevelen, door den geachten schrijver is voortgezet. Het toon door ons gevelde oordeel, handhaven we nog. Zijn studie is enig in haar soort, diep in de grondlijn opgevat, warm in de uitwerking, en alleszins in staat om het boek der Salomonische wijsheid meer in de prediking en in het geloofsleven der gemeente te laten indringen.

In gelijken zin geven we gaarne een woord ten goede aan Ds. KROPVELDS bekende Voorbereidings-predikatie, die nu reeds een derden druk mag beleven. Deze *Zelfbeproeving voor het Avondmaal* is metterdaad een gelukkige proeve van stichting en sterking en leiding der geesten bij het opgaan naar den heiligen Disch; en de klaarheid der zeggwijze verhoogt er de beteekenis van.

Lezenswaard is evenzoo Ds. KROPVELDS biographie van *Daniël Landman*, een Jood uit Rusland, die, gelijk Ds. Kropveld het zoo juist uitdrukt, van den *Talmud* tot *Christus*, we kunnen nog beter zeggen, van den *Talmud* tot het *Evangelie* kwam.

Metterdaad is de levensloop van dezen bekeerde Jood in hooge mate interessant en het lezen dezer biographie verlevendigt weer den moed om in de Jodenmissie vol te houden, op wat teleurstelling men ook telkens stuit.

Er ligt in de Joodsche natie nog een hope voor de toekomst. Haar voortbestaan, en evenzoo het apostolisch woord, waarborgt ons dit.

Jammer slechts dat Ds. Kropveld op den titel hem noemt een *getuige uit Israël*.

Eer omgekeerd is hij, die Jood was, uit het Talmudische Jodendom tot het *Israël Gods* gekomen.

Uit de Pers.

In de *Basin* gaf Prof. Biestervelt een aankondiging van de nieuwe uitgave der *Liturgie* onder kerken van de hand van Prof. Dr. F. L. Rutgers.

Hij schrijft ervan:

De uitgaven van den „Flakkeeschen Bijbel“ de h. h. Dr. Kuiper, Dr. Davinck en Dr. Rutgers, hebben hun arbeid voltooid door ook te geven de bekende Psalmen met eenige gezangen, in gebruik bij de Gereformeerde kerken in Nederland; almede hare Formulieren van Eenigheid met de drie oude Geloofsbelijdenissen, en hare Liturgie, met het Kort Begrip en den Ziekentrost.

Naar de titel verder meldt is deze uitgave „naar den door de kerken vastgestelden tekst“ in hoofdzaak de arbeid van Dr. F. L. Rutgers. Deze uitgave munt uit door nauwkeurigheid en juistheid, gelijk van prof. R. te verwachten was, die zijn sporen op het gebied van uitgeven van actestukken reeds meer dan verdient heeft.

Het behoefte geen betoog, hoe dringende de behoefte was aan zulk een uitgave „naar den oorspronkelijken tekst“. In de inleiding wordt dan ook herinnerd aan de oude klacht, reeds door Jacobus Trigland in 1650 geuit: men weet de vrijheid te de gewoonte van de Druckers ende Boeckverkoopers hier te lande, sy drukken ende verkoopen alles wat haer belijft, ende als se erghens een copie van een Psalmboek, Catechismus, of diergelijke hebben, zij drukken eenvoudig bij haer neus lancs, manneken na manneken, sonder ondersoek of het wel of kwalijk is, en die boeken worden also in de winkels tot verscheiden gebruycken vercoft.

Het is er sedert de dagen van Trigland waarlijk niet beter op geworden. Tal van psalmboeken met of zonder formulieren hebben het licht gezien, zonder dat de officiële tekst opzettelijk werd geraadpleegd, en zoo doende zijn een menigte verkeerde uitdrukkingen in den tekst onzer formulieren en liturgische geschriften ingeslopen, die zoo zeer bevreemden hebben verkregen, dat menigen zal denken, als hij den goeden tekst hoort voorlezen, dat er verandering in de formulieren is aangebracht!

Prof. Rutgers nu heeft voor de Confessie gevolgd den tekst gelijk die door de Synode van Dordt 1619 is vastgesteld. De tusschen haakjes afgedrukte opschriften boven de artikelen (die in den tekst van 1619 ontbreken) zijn ontleend aan de officiële Zeeuwsche uitgave van 1611 (bij R. Schilders te Middelburg) die aan de uitgave van 1619 ten grondslag was gelegd. Voor den Catechismus is door prof. Rutgers ook de uitgave van 1611 ten grondslag gelegd, omdat door of vanwege de Generale Synode geen officiële tekst is vastgesteld.

Van afwijkingen van deze uitgave (ter wille van den oorspronkelijken Duitischen en Latijnschen tekst of met het oog op andere betrouwbare Nederduitsche uitgaven) is in namen reukenschap gegeven. Voor de Dordtsche Leeregels is van zelf de authentieke tekst van 1619 gevolgd.

De Liturgische geschriften zijn ook naar de uitgave van 1611 met de kleine wijzigingen door de Dordtsche revisieus aangebracht. Hier is het grootste verschil met de tot dooverre gangbare en zeer onbetrouwbare uitgaven op te merken. De boekdruckers hebben eigener autoriteit of de oudere uitgaven gevolgd of allerlei fouten en willekeurige wijzigingen gemaakt. Prof. Rutgers geeft dus ook hier weer den *officiële tekst*. Dat die nog al eens van den gebruikelijken tekst afwijkt, kan men zien in de vele noten aan den voet der bladzijden geplaatst, die opschriften en inleidingen van de formulieren, de opname van de huwelijksaankondiging, het weglaten van ps. 129 in het Huwelijksformulier enz. enz.

Uit en en ander blijkt, dat de kerken prof. Rutgers zeer dankbaar hebben te zijn voor deze uitnemende en nauwkeurige uitgave.

Maar nu moet ook in de praktijk blijken hoe de kerken het belang in zien, om voor hare liturgische handelingen den juiste tekst der formulieren te bezitten. Dat dit belang in de kerken wordt gevoeld, zullen wij niet ontkennen. Immers op de jongste Synode te Middelburg kwam op de Agenda voor, een voorstel van de provincie Z.-Holland, dat de Generale Synode een authentiek tekst van de Formulieren van Eenigheid en de Liturgie zou doen bezorgen. De Commissie van Rapporteurs mede overtuigd van de wenschelijkheid van een gereviseerd en kerkelijk vastgesteld tekst der formulieren en der Liturgie, en met zekerheid verneemende, dat van zeer bevoegde zijde eerlang een arbeid in deze richting zal worden in het licht gegeven, adviseerde dit punt aan te houden en het te doen brengen op het agendum der eerstvolgende Generale Synode.

Deze conclusie werd aangenomen, in de overweging, dat een tekst van de genoemde geschriften in onze thans gangbare taal van noode is. (Art. 42 van de Acta.)

Weldat de arbeid is verschenen. Dat dan nu de kerken afschaffen het gebruik van uitgaven, die alle aanspraak op authenticiteit missen, en allerlei willekeurige boekdruckersveranderingen de gemeente als den zuiveren tekst voorstellen. Maar laat ook intijds de eene of andere provinciale Synode er aan denken, naar luid van het slot der voren genoemde conclusie van de Middelburgsche Synode, een voorstel te brengen op het Agendum der e. k. Generale Synode, om deze uitgave officieel te approberen, en aan de kerken tot geregeld gebruik aan te bevelen.

Ten slotte spreek ik nog den wensch uit, dat nevens de reeds verschenen uitgave (in één band met den octavo-bijbel) en de aangekondigde uitgave voor den kerkel, ook een goedkope uitgave volgt voor het volk van de Liturgische geschriften afzonderlijk (gelijk bereids, door Dr. Kuiper met de Formulieren van eenigheid is gedaan). Reeds de kostelijke hier en daar ooveel licht versprekende noten maken het wenschelijk, dat alle leden der gemeente deze uitgave bezitten, laat staan nog het belang, dat een ieder die van de Gereformeerde Religie professie doet, de officiële geschriften onzer kerken in zuiveren tekst kunne naslaan.

Ook ons wil het voorkomen, dat de kerken thans in staat zijn, om rustig de waarde dezer uitgave te beoordeelen, en alzo zeer wel op de eerstvolgende Synode-Generaal gered kunnen zijn niet haar oordeel over de officiële invoeving van dezen herzien tekst.

Officiële Berichten.

(Met verkorting uit het Kerkblad van 1 April '98.)

Vergadering der Classis 's-Gravenhage, gehouden 8 Maart 1898 te 's-Gravenhage.

Gelezen wordt een schrijven van de Classis 's-Hertogenbosch, waarin deze de Classis 's-Gravenhage adviseert om aan alle Gerof. kerken in Nederland te verzoeken, op den morgen van den Kroningsdag onder geëerbiedigde Koninkgen een korten bidstond te houden. Daargelaten nog de kwestie of de Classis 's-Gravenhage daartoe wel bevoegd is, daar het door de Generale Synode te Middelburg niet is vernieuwd, wordt besloten in ieder geval eerst overleg te plegen met de deputaten voor de Correspondentie met de Hooge Overheid, om dan op de vergadering in Juni tot een definitief besluit te komen.

Ds. van Lummel brengt nu rapport uit namens de commissie voor de Pensioentregeling.

Dit rapport in behandeling nemende, spreekt de Classis, na enige discussie, uit, dat zij de gedachte der pensioenkwestie gezocht moet worden in den weg van onderlinge samenwerking der kerken in het voldoen aan de uit Art. XIII der Kerkenord. voortvloeiende verplichtingen.

De rondvraag naar Art. 41 heeft plaats. Hierbij deelen de afgevaardigden van Delft mede, dat op de ineenstemming daar ter plaatse kennelijk de zegen des Heeren rust, en dat die bijdragen in de gemeente over die ineenstemming steeds toenemende is.

De kerken van 's-Gravenhage A en B worden aangewezen om op een door haar te bepalen datum in het laatst van Juni of begin van Juli de Prov. Synode van Zuid-Holland samen te roepen.

Prov. Syn. van N.-Brabant.

De kerkenraad der Gereformeerde kerk te 's-Bosch, door de Prov. Synode van 1897 bevestigd, heeft de samenvoeging der Prov. Synode van N.-Brabant in 1898, maakt langs dezen weg aan de kerken bekend, dat genoemde Synode D. V. zal worden gehouden te 's-Bosch op 15 - 16 Juni d. s.

De kerkenraad verzoekt opgave van voorstellen, van de namen der afgevaardigden, van rapporteurs enz., in te zenden voor 15 Mei d. s.

Namens den Kerkenraad der roepende kerk, J. M. MULDER, v. d. s. 's-Bosch, 29 Maart '98.

Buitenland.

Rusland. Toestanden op kerkelijk gebied.

Van de Grieksche kerk, de overheerschende staatskerk in Rusland kan getuigd, dat zij vasthoudt aan de Athenasiansche leer van de Drie-eenheid, gelijk die in de geloofsbelijdenis van de Nicea gehandhaafd, en nog beleiden wordt in de Roomsche, Episcopale en Protestantse kerken.

De leer der Grieksche kerk komt met die van Rome overeen behalve enkele belangrijke gescripturen. Zoo erkent de Grieksche kerk de suprematie van den paus van Rome niet; zij houdt het er voor, evenals de Anglicanische kerk, dat alle bisschoppen denzelfden rang hebben.

Een belangrijk verschil tusschen de Grieksche en de andere kerken bestaat in de leer van de uitgang des Heiligen Geestes. De Grieksche kerk leert dat de Heilige Geest alleen van den Vader, de Roomsche en alle andere kerken, dat zij ook van den Zoon uitgaat. Men heeft getracht het verschil op te lossen door te stellen dat de Heilige Geest uitgaat van den Vader door den Zoon, doch de Grieksche kerk heeft dit nooit formeel aangenomen.

Het derde punt van geschil is de leer van het vagevuur. De aartsbisschop Philaret van Moscov sprak het uit, dat de toestand van 's menschen ziel na den dood bepaald wordt door zijn inwendige gesteldheid, daar is geen vagevuur, waarin de zielen vreeselijke smarten moeten lijden, om hen te bereiden voor de zaligheid. Wel wordt door de Grieksche kerk beleiden, dat voor sommige zondaren wier beoefening van de heilzaamheden niet toegankelijk is, verlichting van smart, of zelfs geheele ontferming van de heilzaamheden kan aangebracht worden door de gebeden en offers der kerk, door de eenwige verdiensten van Christus' dood.

Daarbij verwerpt de Grieksche kerk de Roomsche leer van de overtollige goede werken. Ook wil zij niets weten van de leer van de onbe-

vlekte ontvangenis van de Moedermaagd Maria, door Rome als dogma vastgesteld. Ten slotte wil de Grieksche kerk dat de leden der kerk het H. Avondmaal zullen gebruiken in beide gestalten, zoodat hun zoodwel de wijn als het brood bij dit sacrament gehoben wordt.

Daar zijn nog andere punten van geschil. Zoo is het ritueel bij de Griekschen anders dan bij de Roomschen. De wijsbegeerte door Rome gehuldigd is meer geschied op de leer van Aristoteles; de Grieken houden zich meer aan de filosofie van Plato. Bij de Avondmaalsleer wordt het woord *transsubstantiatie* in de Grieksche kerk wel gebruikt, maar men bedoelt daarmee niet eene reële verandering van zelfstandigheid van brood en wijn; maar eene sacramentele en mystieke.

Er was meer dan twintig jaren geleden een tijd waarin men droomde van een vereeniging van alle kerken die niet wilden medegaan met de ontwikkeling van de Roomsche leer die haar hoogtepunt bereikt had in de onheilbaar verklaring van den paus.

De Oud-Roomschen van Duitschland riepen in den zomer van 1874 te Bonn een conferentie samen onder leiding van bisschop Reinhardt waarop vertegenwoordigers van de Grieksche, Russische, Engelsche en Amerikaansche, Luthersche en Presbyteriaansche kerken verschenen.

Ignatius von Dollinger, was de ziel dier conferentie. Daar werd gesteld, en het werd door allen toegestemd, dat de toevoeging „Eloque“ in de geloofsbelijdenis van Nicea, niet langs wettenweg had plaats gehad. Daarbij werden veertien leerstellingen aangenomen als grondslag voor vereeniging. De conferentie zou in 1875 weer saamkomen om speciaal het leerstuk van den uitgang des Heiligen Geestes te bespreken. Deze conferentie werd ook weder gehouden. Een groot aantal vertegenwoordigers van kerken, hoewel niet officieel afgevaardigd was ter vergadering, waaronder Alexander Lykourgos, Aartsbisschop van Syrië, Bryennios, Dr. Philipp Schaff van New-York. Dollinger legde der vergadering een met groote nauwgezetheid opgestelde geloofsverklaring voor, geheel getrokken uit de geschriften van Johannes Damascenus, den Thomas van Aquino der Oosterse Kerk. Het resultaat was de verklaring dat de Heilige Geest van eeuwigheid is van den Vader door den Zoon.

Men ging uiteen in de gedachte dat men een basis van vereeniging voor alle Christenen gevonden had, die niet geloofden in de onheilbaarheid van den Paus van Rome. Maar men kwam hierin bedrogen uit. De hoop dat eene scheuring van meer dan 1000 jaren in beginsel een einde nemen zou, werd den bodem ingeslagen. Nauwelijks was de conferentie uiteen gegaan of Dr. Pysey, de vader der Ritualistische richting in de Anglicanische kerk schreef een heftig artikel om het leerstuk van den uitgang des Heiligen Geestes uit den Vader en uit den Zoon te verdedigen, terwijl Dr. J. J. Overbeek, een theoloog van de Grieksche kerk, een niet minder krachtig betoog leverde voor de leer dat de Heilige Geest alleen van den Vader uitgaat. Zowel Dr. Pysey als Dr. Overbeek beweerde dat men aan de tegenpartij te veel had toegegeven. Geen kerk behalve de Oud-Roomsche, heeft tot hertoe de consensus waartoe men te Bonn kwam aangenomen. De droom van deze uitwendig vereenigde kerk tegenover de wettelijke eenheid van Rome moest blijven ijdelheid te zijn. Tusschen Roomschen en Griekschen zijn meer punten van aanraking dan tusschen Griekschen en Gereformeerden. Dit blijkt uit hetgeen we hierboven schreven. Wanneer men het ook al eens werd over de leer der zaligheid, hetgeen wij niet mogelijk achten zonder wonderen van Gods ontferming, dan zou men toch de hiërarchische kerkinrichting, de vereeniging van beelden in de kerken moeten verwerpen.

Er bleef den Griekschen kerk nu niets anders over dan zich in eigen boezem te versterken. Sekten in vroegere eeuwen ontstaan handhaafden zich, nieuwe sekten ontstonden, het nihilisme stak het hoofd op, andere revolutionaire wendingen werden openbaar. Het gevolg was dat men in Rusland er op beracht werd de Grieksche orthodoxe kerk te steunen en te versterken met alle macht. In vervolgen eeuwen was Rusland door haar kerk in staat geweest om de aanvallen van Aziatische heidenen en Mohammedanen te weerstaan, in deze eeuw zou men de revolutie alleen het hoofd kunnen bieden, wanneer de Czaar als zichbaar hoofd der Grieksche kerk, met alle beschikbare middelen die kerk handhaafte en andere kerken of secten funkte. De man die voor dit denkbeeld de laatste Caaren wist te winnen is, zoals men weet, Constantijn Pobedonozew, opperprocureur van de Heilige Synode te Moskou. Alle maatregelen tot vervolging van Lutherschen, Stundisten gingen van dezen energieke kintgen uit, die met ijeren vuist het eenmaal opgevatte denkbeeld doorvoerde, waartoe hij door de nauwe betrekking, waarin hij tot het Russische hof stond, in staat was.

(Wordt vervolgd.)

Noord-Amerika. Beweging in Gereformeerde richting.

In Amerika wordt men er zich sinds een tiental jaren in Gereformeerde kringen steeds meer van bewust, dat de Calvinistische beginselen door de overgrote meerderheid van Theologen en kerken is prijngegeven. Er zijn verschijnselen, welke doen zien dat er een roepen is van de oude paden, sonder dat men er op uit is om het oude te repatriëren. De Gereformeerde kerken in Noord-Amerika hebben nog mannen die de banier der Gereformeerde belijdenis omhoog houden. Het is een last bijv. de laatste jaargangen van *The Presbyterian in Reform Review* na te gaan. Niet dat alles, wat er in dit schoone tijdschrift aangetroffen wordt, zuiver loopt. Maar men kan er artikelen vinden, waarin men duidelijk zien kan, dat er een streven is om de leiding des Heiligen Geestes in de Gereformeerde kerken te erkennen en voort te bouwen op het fundament dat eenmaal gelegd werd. Zoo vond men eenige jaren geleden in genoemd driemaandelijks tijdschrift een verhandeling van Dr. A. Kuiper over het Calvinisme en de revisie der belijdenis; ook trof men er een opstel in aan van de hand van Dr. Davinck, onder den stand der theologie in ons vaderland; benevens een over de toekomst van het Calvinisme. Dr. Kuiper's Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid, werd in hetzelfde tijdschrift door Dr. Abel H. Huizinga uiterst gunstig beoordeeld, terwijl Prof. Geerhardus Vos in de *Presbyterian and Reform Review* het eerste deel van Dr. H. Davinck's dogmatiek, in 1895 te Kampen verschenen, aankondigde, het betreurende dat zijn boek, omdat het, als geschreven in de Nederlandse taal, niet toegankelijk is voor verweg de meeste Engelsen, te meer omdat volgens Prof. Vos Holland op het terrein der dogmatiek de eereplaats weer gaat innemen als het wetenschappelijke holwerk van het Calvinisme.